

8. **Behavior.** Tako je ova riječ štampana u knjizi.

G. L. prigovara u svojoj kritici što je »ostala neispravljena engleska riječ behaviour« (dakle: ou).

Tko je išta upućen u naučnu literaturu, zna da se ta riječ piše onako kao što je u mojoj knjizi i štampana (jer je u nauku ušla iz Amerike), pa zato nema šta da se ispravlja.

Umjesto da to prizna, g. L. me upozoruje, da su to samo dva oblika (američki i engleski) za istoznačnu riječ — kao da bi to imao biti dokaz da treba riječ u knjizi ispraviti. To se može zahtijevati samo onda, ako se ne zna da naučna literatura općenito piše behavior.

Prema svemu rečenome držim da imam dovoljno razloga ne ulaziti u daljnje diskusije.

Prof. Zimmermann.

Iz povijesti eugenike.

Prof. Andrija Živković

U koliko eugenika znači jednu svjesnu i namjernu težnju za dobrim i zdravim porodom, stara je kako naprijed spomenusmo toliko, koliko je star i ljudski rod. U naravi je čovjeka, da teži za zdravljem, snagom i ljepotom. Ta je značajka same ljudske prirode iskakala tijekom stoljeća kod pojedinih naroda sad više sad manje u njihovim običajima ili zakonskim propisima. Ima ih u Bibliji i u Talmudu za židovski narod, jednako kao u starim Hindu- i Manukodeksima za Indijce.

Kao u svemu, kod Grka se i na ovom polju zapaža jedan vidan napredak. Theognis iz Megare govori u VI. vijeku prije Krista, kako novac kvari rasu, jer se događa, da zdrav momak radi imetka uzima bolešljivu djevojku. Hipokrat i Diogen upozoravaju na loše posljedice pijanstva. Likurg i Drakon stavljaju u zakonske propise oštre mjere za pijance, za ženidbu, za zdravu i za slabu djecu. Znamo, kako je Sparta prednjačila svima Grcima u načinu života, u brizi oko uzgoja zdravog i jakog podmlatka, jednako muškoga kao i ženskoga. Bilo je kod njih i barbarskih običaja (izlaganje na Tajgetu!) ali u glavnom su Grci i na polju eugenike pokazali put, kojim treba poći.

Nešto je od njih prešlo na Rimljane, pa se kod ovih dosta dugo osjeća utjecaj strogih starinskih moralnih mjera. Kasnije su stali propadati dobri starinski običaji, pa ni lex Julia, ni lex Poppeia nisu više mogli zaustaviti pohoda niz strminu.

Krivo je mišljenje, da od nastupa kršćanstva, pa do ovih naših modernih dana nije bilo nikakvih eugeničkih obzira.⁶⁸ I ako stoji, da je propašću zapadnog, pa istočnog rimskog carstva, seobom naroda i dalje kroz čitav srednji, a jednako i kroz novi vijek slijedio samo rat za ratom, koji je gutao najbolje snage i uklanjao najbolje pojedince, opet se nipošto ne smije smetnuti s uma, da je mlado kršćanstvo nosilo u sebi najbolji i najsnažniji štiti za očuvanje rase, za krepko razmnožavanje, za pravilan i pošten bračni život, za mnogobrojnu obitelj. To su bila načela kršćanskoga morala. Ona su i danas najbolja obrana obitelji; u njima je najispravnija metoda za postizavanje pravih eugeničkih ciljeva. Naricanja zbog svećeničkog celibata, kako se čuju tu i tamo,⁶⁹ nijesu iskrena, a ni opravdana. Zbog njega nije rasa nigdje nazadovala. Šta više, taj srednji vijek, u kojem su živjeli i djelovali toliki redovni i svjetovni svećenici, iznio je više svijetlih glava, učenjaka široke i duboke naobrazbe, velikih državnika, izumitelja, istraživača i svetaca, nego što ih iznosi i daje svijetu eugeničko moderno doba. Ako se o eugeničkim problemima nije raspravljalo ovako, kako se o njima govori danas, ne znači, da se nije i pisalo i prakticiralo u cilju onog i stoga zdravog narodnog odgoja i budućnosti, kako ga mi danas zagovaramo. U stvari su crkveni pisci i njihovi nastavljači u svojim djelima razvijali ista moralna načela i tražili njihovu primjenu na život i sto onako, kako je i mi danas tražimo u interesu pravo shvaćene eugenike.

Najbolji je dokaz tomu skrb Crkve za kršćansku obitelj i za kršćanski brak. Svatko zna, kako je u tom pogledu vladala stroga disciplina od prvih početaka kršćanstva. Ne bi pretjerao, tko bi ustvrdio, da su se tim putem u ono doba postizavali glede gdje kojega eugeničkog zahtjeva bolji, sigurniji i vidljiviji rezultati, nego što ih postizava moderna eugenika, kad nekim svojim sretstvima dolazi u sukob s načelima kršćanskog morala. To konačno moraju priznati objektivni historički posmatrači i ako se opaža, da bi im bilo potrebno, e se malo iz bližega upoznaju s pravim nastojanjima i naukom katoličke Crkve.⁷⁰

⁶⁸ »Pendant près de deux mille ans, on ne s'intéressa plus guère aux problèmes de l'eugénique«. M. T. Nisot, n. dj. str. 13.

⁶⁹ D'autre part le monachisme et le célibat des prêtres fut cause qu'une grande partie de l'élite intellectuelle ne se reproduisit pas«. N. dj. str. 13. Jednako B. Zarnik u Prirodi br. 3/1931. (»Temelji i ciljevi eugenike«).

⁷⁰ Ne bi onda kraj ispravnih tvrdnja (»L'église de son côté a de tous temps encourage les fins eugénistes«) postavljali i takove, koje tobože idu Crkvi na čast, a kad bi zbilja stajale, služile bi joj za osudu; biva, da je istom u koncilu tridentinskom osudila poligamiju i formulisala nepovredivost ženidbe. A šta je bilo do tridentinskog koncila? Zar je možda odobravalala poligamiju i brakolomstvo?

Moderna se eugenika može zapravo pozvati najprije na Roberta Malthusa. On je već upozorio na važnost loših prenosnih osobina. Razvili su stvar dalje Darwin i Wallace teorijama o naravnoj i umjetnoj selekciji; onda je došao Fr. Galton, autor izraza »eugenika« (god. 1883.). Napokon se izdiže važnošću iznad svih katolički redovnik Gregorij Mendel, kojemu ta nauka ima zahvaliti što je u naše doba stekla jednu važnost u naučnom, a dođični obzir u socijalnom životu.

Prvi je eugenički internacionalni kongres držan god. 1912. u Londonu. Osnovan je odmah jedan trajni internacionalni eugenički odbor. Taj se sastao 1913. u Parizu i onda tek 1919., dakle nakon svršenog svjetskog rata, da pripremi drugi internacionalni kongres, koji je održan u New-Yorku. Od toga su doba nicala eugenička društva i instituti, osobito po Americi i Engleskoj. Uvedene su katedre za eugeniku na sveučilištima: London, Cambridge, Haward, Columbia, Cornell, Brown, North-western, Clark, Princeton. Bivši internacionalni trajni odbor pretvorio se u internacionalnu eugeničku komisiju. Ona je imala podržavati veze sa svim kongresima, na kojima dolaze do izražaja eugenički problemi. Sastajala se 1922. u Bruxellesu, 1923. u Lundu (Švedska), 1924. u Milanu, a 1925. u Londonu; tu se pretvorila u »Savez eugeničkih organizacija« s predsjednikom major Darwinom.

Ne spada u okvir ove radnje jedan iscrpivi prikaz svega eugeničkoga rada i nastojanja po raznim zemljama. Mi ćemo iznijeti tek ono, što će upotpuniti naše izvode i pokazati opravdanim onaj stav, što ga mi zauzimamo o pojedinim sretstvima s moralnog stajništa.⁷¹

1. Najprije ćemo se zaustaviti kod Engleske, jer je u njoj i u Americi eugenički rad najrazvijeniji. U Engleskoj ima pet glavnih institucija, kojima je cilj studij i propaganda eugenike. Najvažnija je »Eugenics society«, osnovana god. 1908. Iz njezinoga programa, izrađenog ponovno god. 1926., vadimo glavne tačke, koje označuju svrhu društva:

- a) spriječavati reprodukciju nasljedno opterećenih;
- b) ograničavati slabije nadarene obitelji;
- c) ograničavati porodaje svaki puta, kad to opravdava medicinski razlog;
- d) tražiti ispostavljanje liječničkih certifikata prije ženidbe;
- e) pomagati i pogodovati rađanja u darovitim obiteljima;
- f) tražiti smanjivanje javnih tereta;

⁷¹ Po djelu M. T. Nisot: La question eugénique dans les divers pays, tome I. str. 513, Bruxelles 1927; tome II. str. 627. ibid. 1929. Koliko se sterilizacionih metoda tiče vidi kod Jos. Mayer: Gesetzliche Unfruchtbarmachung Geisteskranker, str. 176—210.

g) raditi za promjenom sistema kod popisa pučanstva (da se bilježi i povijest obitelji);

h) tražiti, da se na škole i na sveučilišta uvede odgoj s biološkog i rasnog gledišta;

i) nadzirati useljivanje;

j) studirati zakone o križanju rasa;

k) voditi borbu protiv otrova za narodni rasni napredak: veneričkih bolesti, alkoholizma i sl.

Ako ogledamo motive, koji ovo kao i ostala društva vode u njihovom eugeničkom radu, vidimo, da svi na prvo mjesto stavljaju kao neposredni motiv svoga rada: veliki broj bolesnih i nasljedno opterećenih. Od ostalih motiva dolaze do izražaja: prekobrojni porast pučanstva, ogromne mase neuposlenih, ratni harač. Rdava raspodjela poreznih tereta, a pogotovo mali broj djece kod viših klasa, više su razlozi za jedno euteničko, nego eugeničko gibanje. Rješenje socijalnog pitanja i provedba socijalne pravde skinula bi ta pitanja s dnevnog reda, kad bi se naše društvo dalo isključivo voditi zdravim socijalnim i etičkim razlozima. Ono bi onda našlo uposlenja za one brojne kolone radnika; izravnalo bi i pravedno razdijelilo terete prema snazi pojedinaca i grupa. Ne bi se ništa bojalo prirasta novorođenih, nego bi im se radovalo. Povećanjem osjećaja odgovornosti pred savješću, dakle iz etičkih motiva u prvom redu, a ne iz eugeničkih, može se jedino povisiti broj rođenih kod viših klasa. Ostaje dakle društvima i organizacijama kao isključivo čisti eugenički motiv činjenica o velikom broju individua s lošim fizičkim ili moralnim kvalitetama.

Sretstva, kojima se sva ta razna društva služe u radu, u glavnom su ona ista, što smo ih naprijed naveli kao sretstva pozitivne ili negativne eugenike. Engleska i Amerika kao zemlje kamo se mnogo useljuju, pridaju još jednu naročitu važnost pitanju imigracije, zbog specifično svojih razloga.

Što se tiče sterilizacije stoji stvar u Engleskoj ovako: God. 1923. je predložio Earl Russel u kući lordova, da se izabere jedna komisija, koja će proučiti pitanje sterilizacije, jer se ona pokazuje kao najbolje sretstvo za sprečavanje degeneracije. Disputiralo se za tim u javnosti (Dr. Gibbons, Wilfred Chase) i predlagalo. God. 1926. je podnesena parlamentu nova peticija u istom smislu; liječnička se anketa izjavila za nju, jednako protestantski biskup iz Birminghama; neki liječnički kapaciteti je provode na svojim klinikama (Dr. Haire) i javno brane. Ali engleski parlamenat šuti i — sterilizacije nije uveo do današnjega dana!

Mjesto sterilizacije mnogo je jače razvijena skrb za odgoj abnormalnih i slaboumnih, osobito iza zakona od god. 1913. („mental deficient act“). Ona stoji pod državnim nadzorom i djeluje pod vodstvom iskusnih liječnika i odgojitelja u čitavom nizu ovakovih ustanova.

Drugo je međutim nešto, što tišti englesku javnu savjest: kontrola za čeća (»birth-control«) kao naročiti engleski specijalitet. Ima šest institucija sa svrhom, da šire ciljeve ovoga pokreta. Najaktivnija je među njima »Malthusian league«. Od god. 1913. do 1926. razdijelila je 73.000 komada brošure »Higijenske metode za ograničenje poroda«. God. 1922. je organizirala internacionalnu konferenciju za svoje svrhe, čak i s religioznim odsjekom (predsjednik Rev. Gordon Lang, anglikanac); podnijela je zatim ministru zdravlja spomenicu s potpisima uglednih ličnosti, gdje traži daljnju pomoć i odobrenje svoga rada. God. 1926. je zatražila s potpisima 6.000 žena dozvolu, da se slobodno smiju vršiti antikonceptivna izvađanja. God. 1925. je organizirala jaku propagandu po svim većim gradovima; podijelila jedan milijun letaka, u kojima traži, da se smiju slobodno poučavati siromašne žene-matere u postupku, kako da se očuvaju od začeca. Fanatična propagatorica ovoga pokreta jest Miss Stella Browne.

Glavna su međutim stvar ligine klinike u kojima se podučava u anti-konceptivnim metodama. Jedna jedina u pro-konceptivnim metodama (»Mother's clinic«), dakle u pozitivnom pravcu, da bude što više poroda. Ima ih svega 17. Prva je osnovana god. 1921. Javnost je bila pripravljena, vlada se držala blagohotno, ističući, da u zakonu nema oslona za sprečavanje ove propagande. Predlog od 9. II. 1926., da se uzakoni potpora za rečenu poduku, odbijen je ipak u poslaničkoj kući s 167 glasova protiv 87. Ali 28. travnja iste godine je kuća lordova izglasala s 57 glasova protiv 44, da se spomenuta poduka može slobodno davati u ženskim udruženjima⁷² za blagostanje »Welfare centres«.

Anglikanska se crkvena zajednica preko svojih pretstavnika izjavila za ovaj pokret. Što više i njihovi su biskupi na Lambeth-konferenciji pokušali dati neko obrazloženje svome stavu, koji ide u prilog neomaltuzijanskom pokretu.⁷³ Ovu činjenicu ističu neki kao od važnosti, obzirom na suprotni stav katoličke Crkve. No ona u zbilji ne znači ništa. Neomaltuzijanski je pokret u svojem cilju i u sretstvima suprotan naravnom moralnom zakonu, pa ga ni zabluda anglikanskih biskupa ne može učiniti moralno opravdanim, ni dozvoljenim.

2. Sjedinjene su države sjeverne Amerike nadmašile eugenički pokret u Engleskoj po broju institucija (ima ih oko

⁷² »C'était la première fois dans le monde entière qu'un corp législatif approuvait et autorisait les pratiques du birth-control.« Nisot n. dj. str. 117. Ovomu je puno pridonio lord Balfour svojim držanjem; stvar je izazvala jedno burno raspoloženje u čitavoj zemlji!

⁷³ Vidi o tomu članak »Pokušaj obrane neo-maltuzijanizma« u »K. Listu« br. 6/1932.

20) i po jačini organizacije, kojoj su stajala na raspolaganju ogromna novčana sredstva. Motivi su ovog intenzivnog rada u glavnom oni isti, koje smo naprijed isticali. Jedino je naročiti obzir uzet na činjenicu ogromnog useljavanja i na urođenički živalj. Ta su dva momenta u mnogome dala eugeničkom gibanju u USA jedan spontaniji i brži razmah.⁷⁴

Osim sretstava, koja smo spomenuli kod engleskih eugeničara, posvećuju još Američani brigu nastojanju, da se ljudi povraćaju k zemlji, dakle da ne navaljuju u gradove; da se udovicama s djecom osigura penzija i stanovanje; da se posvuda ostvaruju radnička udruženja, te konačno, da se nipošto ne zanemari religijski moment u ovom poslu.

Najviše nas zanima pitanje sterilizacije u USA, jer je ona tamo najviše raširena. Iznosimo ove podatke do uključivo god. 1925. (Vidi tabelu na strani 166.)

Ukupni broj sterilizovanih do god. 1925. iznosi 6.244. Na muškarce otpada 3.307, a na ženske 2.937. U tom je broju uključena i kastracija u 151 slučaju, a ovariotomija u 159 slučajeva.

Od presudne je važnosti i »birth-control« pokret. On je i u Americi našao vanredno plodno tlo. Osim klinika, koje je otvorila »American birth-control league« i koje niču neprestano u raznim mjestima, ima USA više od 7.000 liječnika, koji se stavljaju ligi na pomoć u krajevima, gdje nema klinika. Pokret nije uspio, da dobije legalnu osnovicu za pouku u antikonjecionalnoj praksi. Svi su pokušaji protiv federalnog zakona iz god. 1873. bili odbijeni. U nekim pojedinim državama je taj pokret izrično označen kao *n e m o r a l n*, pa po tom zabranjen. S moralnog je gledišta ova činjenica vrlo značajna. Ona ojačava borbu, koja ne popušta duhu vremena, što na svim linijama slabi moralni osjećaj naroda.

3. Francuska nije do danas uvela sterilizacije na svom teritoriju. Ali ona je kao ni jedna druga zemlja primila svojedobno neo-maltuzijanski pokret. Posljedice nisu izostale: Francuska se posljednjih decenija grčevito brani od izumiranja. Tako se daleko išlo u Francuskoj, klasičnoj zemlji prosvjete, da je na pr. prefekt departementa Eure u jednom svom cirkularu pisao područnim organima, da uskrate svaku pomoći i potporu onim radničkim obiteljima, koje imaju puno djece. Tu se veli, da su obitelji s mnogo djece »des

⁷⁴ God. 1927. bilo je u USA 14 milijuna stranaca. Svake se godine taj broj povećao za po milijuna, dok nije u novije doba znatno ograničen. »Au point de vue eugénique cet apport d'éléments hétérogènes est néfaste, car il est représenté le plus souvent par les résidus des couches inférieures des populations asiatiques et européennes.« Nisot, n. dj. str. 166. U državi New-York izdala je vlada god. 1922. 15.831.773 dolara za ludnice i državne azile. Od toga je polovica troška otpala za useljenike.

Ime države	Kad je zakon uveden	Motiv	Tip operacije	Broj operacija	Da li se provodi?
1. Indiana	1907.	eugenički	spriječiti rasplodivanje	120	ne od 1919.
2. Washington	1909.	represivni eugenički	spriječ. rasplod.	1	ne od 1912.
3. California	1909. 1913. 1917.	eug. i repres. " " eugenički	aseksualizacija " " sterilizacija	4636	da
4. Connecticut	1909. 1918.	eug. i terapeut. " "	vasectomia " "	93	da
5. New-Yersey	1911.	eugenički	spriječiti rasplodivanje	0	ne od 1913.
6. Jowa	1911. 1913. 1915.	eug. i repres. " "	vasectomia " "	56	da
7. Newada	1911.	represivni	spriječiti raspl. osim kastracije	0	ne od 1918.
8. New-York	1912.	eugenički	spriječiti rasplodivanje	42	ne od 1920.
9. North Dakota	1912.	eug. i terapeut.	sterilizacija	33	da
10. Kansas	1913. 1917.	eug. i terapeut. " "	vasectomia " "	335	da
11. Wisconsin	1913.	eugenički	spriječiti rasplodivanje	114	da
12. Michigan	1913. 1923.	eug. i terapeut. " "	X-zrakama ili vasectomia	48	da
13. Nebraska	1915.	eugenički	spriječiti rasplod	262	da
14. New Hampshire	1917.	eug. i terapeut.	vasectomia	41	da
15. Oregon	1917. 1923. 1925.	eugenički " " represivni	sterilizacija " "	313	da
16. South Dakota	1917. 1919.	eugenički " "	vasectomia	0	da
17. Montana	1923.	eug. i terapeut.	vasectomia	23	da
18. Delaware	1923.	eugenički	najuspješniji	5	da
19. Virginia	1924.	eug. i terapeut.	vasectomia	91	da
20. Idaho	1925.	eugenički	sterilizacija	1	da
21. Minnesota	1925.	eugenički	vasectomia	0	da
22. Utah	1925.	eugenički	vasectomia	0	da
23. Maine	1925.	eugenički	vasectomia	0	da

mauvais citoyens, de mauvais pères, des hommes impies.«⁷⁵ Kad je zlo duboko uhvatilo korijen i kad je voda došla do grla, onda je istom godine 1920. zakonom zabranjen pobačaj i svaka antikonceptivna propaganda.

4. U Njemačkoj je razvoj eugenike također na visokom stupnju. To je zasluga osnivača Alfreda Ploetza i W. Schallmayera te kasnijih saradnika na polju rasne higijene. Najpoznatiji su svojim radovima: Kuhn, Lenz, Poll, Krone, Baur, Correns, Muckermann. Radi se mnogo, svjesno i organizatorski. Zakonom uvedene prisilne sterilizacije još nema doduše, ali se stvara raspoloženje, koje će vjerojatno dovesti do uvođenja.

5. Eugenički se ciljevi sistematski uspješno propagiraju u Argentini (Dr. Delfino), Australiji, Austriji, Kanadi i Danskoj širenjem pokreta za ograničenje poroda, zahtjevima za legalizacijom pobačaja, nekim mjerama socijalne higijene, a također i strogim zakonodavstvom obzirom na useljavanje. Zanimivo je, da među eugeničkim sretnicima u Belgiji ne nalazimo ni jednoga, koje bi s moralnog gledišta bilo neprihvatljivo. Više se nego gdje drugdje polaže u Belgiji važnost za eugeniku baš u moralnoj poduci, jer se polazi s gledišta, da je budućnost rase osigurana najprije kod ispravnog odgoja pojedinca. Tome je stanju bezuvjetno pomoglo ispravno poimanje narodnog odgoja sa strane onih, koji u ime države tim odgojem imaju upravljati.

6. U opsežnom djelu M. T. Nisota: *La question eugénique dans les divers pays*; gdje je napomenut rad po svim evropskim i izvan evropskim zemljama, nema spomena o Jugoslaviji. A ipak već od godine 1919. posvećuje naše ministarstvo narodnog zdravlja u svom Glasniku pažnju i pitanjima eugenike.⁷⁶ Kod nas je valjalo ponajprije obratiti brigu pitanjima narodne higijene, pa se u tom pogledu pošlo vidno naprijed ne samo teoretski nego praktički. Eugenički rad u praktičnom pogledu ima se smatrati nedavno (20. II. 1933.) izneseni predlog zakona o spolnim bolestima, gdje dolazi i zabrana ženidbe bez prethodnog liječničkog pregleda. O tom će zakon. predlogu imati da vijeća i raspravlja narodna skupština. Da li će on postati zakonom u onoj formi, u kojoj je iznesen ili će u pojed-

⁷⁵ Nisot, n. dj, str. 502.

⁷⁶ U »Glasniku ministarstva narodnoga zdravlja« štampani su ovi prilozi: br. 1, 2/1919.: Eugenika i rasnohigijenski problem (Dr. Stanojević T.); br. 3, 4, 5/1919.: Potreba rasnohigijenske reforme braka (Dr. Laza Marković); br. 122/1919.: Eugenika i ženidba (Dr. Lujo Thaller); br. 2/1921.: Rješenje, da se o trošku ministarstva izdadu knjige: Zdrav porod od dr. M. Jovanović-Batuta i Eugenika od Dr. V. Stanojevića, a pisci nagrade br. 5, 6, 7/1923.: Eugenika i naše eugeničke potrebe (Dr. V. Stanojević); br. 8, 9/1923.: Petrogradski eugenički biro (dr. Paja Radosavljević).

nostima biti izmijenjen, ovisit će o shvaćanju i razumijevanju narodnih poslanika i senatora.

U mnogim ostalim evropskim i izvan-evropskim državama, izuzevši Švicarsku, gdje se, ima već 20 godina, praktički izvodila kastracija i sterilizacija u nekim kantonima, radilo se i danas se radi u prvom redu o stvaranju povoljnog mentaliteta među pučanstvom, o zavođenju eugeničkih mjera s higijenskog i socijalnog stanovišta. Svuda se s ovim nastojanjem uporedo provlači i jedan smjer, duh, struja, koja djeluje u liberalnom smislu na pučanstvo. Privodi ga praktički k mjerama za ograničenje poroda, koje u načelu nisu eugeničke i nikada ne bi smjele biti, i ako su negdje propovijedane i s eugeničkog gledišta. Taj je liberalistički duh bio redovno u protimbi s kršćanskim poimanjem morala, pa je djelovao negativno na jačinu moralne svijesti i kod masa i kod inteligencije. Popuštala je stara stega i disciplina u moralnom pogledu, a rasla neka sloboda u moralnom obziru; težnja za uživanjem, za odbacivanjem tereta i dužnosti, što je u glavnom znak moralne slabosti, a početak narodne propasti.

Nema sumnje, da djeluje negativno i ekonomsko stanje naroda, u koje smo zadnjih godina zapali svi bez razlike. Ali iznad svega je moralnoj dekadansi krivo nekažnjivo nemoralno postupanje trgovaca sa savjestima i spekulanta s instinktima masa. Njihov je broj ogroman, a njihove su metode nepobrojive! Oni su doveli naše doba u kulturnom pogledu donle, dokle je Rusiju doveo njezin političko-socijalni specijalitet: do kulturnog boljševističkog stanja! U vrijeme moralne anarhije mogu uspijevati sva nastojanja, koja s moralnim zakonom ne računaju.

Dužnost je zato svih faktora, koji imaju upliv na narodni život, da podižu svim sredstvima moralni društveni uspon. Ni naučni radnici nisu izuzeti od ove dužnosti. Nastojanje, koje ne izgrađuje i ne podiže duha, koje ne služi istini i njezinim manifestacijama u životu, nije nauka, nego zabluda. Narodni život valja od nje čuvati pod svaku cijenu.

